

Финансы и кредит

УДК 338.462

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Барановський О.І.

У статті розкрито теоретичні й практичні питання розвитку фінансів підприємств водогосподарського комплексу. Досліджено особливості фінансів підприємств водного господарства. Запропоновано нові підходи до вдосконалення механізму функціонування фінансів підприємств водогосподарського комплексу країни.

Ключевые слова: *фінанси підприємств водного господарства, фінансові ресурси, фінансовий механізм.*

Фінанси підприємств водогосподарського комплексу України відіграють велике значення у розвитку фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у дуже важливій сфері суспільних послуг, де забезпечуються умови надання відповідних благ з водопостачання та водовідведення для фізичних і юридичних осіб, без яких неможливо здійснювати життєдіяльність людини, а також виробничу діяльність суб'єктів підприємництва. Від стану фінансів підприємств водогосподарського комплексу країни залежить можливість задоволення суспільних потреб населення та суб'єктів господарювання у водопостачанні й водовідведенні.

За десять останніх років проблеми фінансів підприємств водогосподарського комплексу набули найбільшої гостроти. Це знаходить відображення у можливостях суб'єктів водного господарства країни забезпечувати населення й господарські структури питною та технічною водою. З кожним роком зростає збитковість підприємств водогосподарського комплексу. Ці суб'єкти господарювання дедалі все гірше виконують свої обов'язки, тому що не мають фінансових можливостей для здійснення нормальної операційної та інвестиційної діяльності. Тому необхідні наукові дослідження, які забезпечать подальший розвиток фінансів підприємств водного господарства, покращать умови практичного функціонування різних об'єктів водопостачання й водовідведення.

У вітчизняній літературі з проблем розвитку водогосподарського комплексу можливо знайти достатню кількість робіт [1, 2, 3, 4]. У наведених працях досліджувались різні питання водогосподарського комплексу та перспективи його розвитку в умовах вдосконалення ринкових відносин у країні. Проте значне коло питань не знайшло свого вирішення, зокрема, теоретико-методичні й практичні аспекти розвитку фінансів підприємств водогосподарського комплексу. Тому актуальність досліджень набувають нового рівня.

Основною метою статті є вирішення питань розвитку теоретичних й методичних аспектів фінансів водного господарства України, можності вдосконалення фінансового механізму підприємств водогосподарського комплексу.

Фінансам підприємств водогосподарського комплексу, як і фінансам суб'єктів господарювання інших видів економічної діяльності, властиві певні загальні та специфічні ознаки й особливості.

Загальною ознакою фінансів підприємств водогосподарського комплексу є те, що вони виражають сукупність фінансових відносин, пов'язаних з розподілом вартості валового внутрішнього продукту, формування й використання доходів і фінансових ресурсів у фондовій та не фондовій формі. Специфічні ознаки фінансів підприємств водогосподарського комплексу пов'язані з фінансовими відносинами, що виникають з приводу формування доходів і фінансових ресурсів для забезпечення нормальної господарської діяльності. Особливості фінансів підприємств водного комплексу полягають в тому, що вони функціонують в сфері послуг, які мають велике значення для життєдіяльності людини й здійснення відтворювального процесу в суспільному виробництві.

Фінанси підприємств водогосподарського комплексу, як і фінанси інших суб'єктів підприємництва, безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів. Проте самі грошові кошти, чи фінансові ресурси, не розкривають суть фінансів підприємств водного господарства, якщо не з'ясувати їх

економічну природу та головні функції, що їм притаманні.

Найбільш суттєвими властивостями, які лежать в основі фінансів підприємств водогосподарського комплексу, є закономірності відтворювального процесу, механізм формування доходів і фінансових ресурсів, їх розподіл та використання, а також фінансові відносини, що виникають між різними учасниками суспільства при наданні відповідних послуг з водопостачання та водовідведення. Проте не завжди рух грошових коштів відповідає суті фінансовим відносинам. Рух грошових коштів тоді відповідає умовам фінансових відносин, коли вони стають відносно самостійними, не залежать від руху товарів та послуг. Такі умови виникають в процесі формування, розподілу й використання грошових доходів та фондів фінансових ресурсів, які пов'язані з господарською діяльністю суб'єктів підприємництва.

До фінансів підприємств водогосподарського комплексу належать такі групи фінансових відносин:

- 1) пов'язані з формуванням статутного капіталу суб'єктів підприємництва водного господарства;
- 2) пов'язані з формуванням, розподілом та використанням грошових доходів: виручки від реалізації, прибутку, амортизаційних відрахувань, фондів фінансових ресурсів цільового призначення;
- 3) пов'язані з взаємодією підприємств водного господарства з державою при виконанні обов'язків щодо податкових та інших платежів у бюджет та централізовані цільові фонди, одержання державного або місцевого фінансування та субсидій на розвиток;
- 4) пов'язані з взаємодією підприємств водного господарства з іншими суб'єктами підприємництва при формуванні доходів від інвестиційної та фінансової діяльності, при вкладанні коштів в статутний капітал, при розподілі прибутків від господарської діяльності тощо;
- 5) пов'язані з взаємодією підприємств водного господарства з банками, страховими компаніями та іншими фінансовими установами у зв'язку з одержанням та погашенням кредитів, сплатою відсотків за кредит та інших видів послуг, одержання відсотків за розміщення та зберігання коштів, а також у зв'язку зі страховими платежами та відшкодуваннями за різними видами страхування;
- 6) пов'язані з взаємодією підприємств водного господарства з населенням з приводу погашення заборгованості за отриманні послуги, одержання штрафних санкцій за несвоєчасне перерахування грошових коштів та інші грошові надходження від населення, які мають ознаки фінансових відносин;
- 7) пов'язані з взаємодією підприємств водного господарства зі своїми внутрігосподарськими підрозділами у зв'язку з формуванням, перерозподілом та використанням різних грошових доходів.

Фінанси підприємств водогосподарського комплексу у порівнянні з суб'єктами підприємства інших видів економічної діяльності мають певні відмінності. Ці відмінності пов'язані зі складом, структурою та розмірами необоротних й оборотних активів, розрахунками нормативу і показників використання оборотних коштів, порядку і джерел фінансування як основних засобів, так і оборотних коштів.

Особливості фінансово-господарської діяльності підприємств водогосподарського комплексу полягають у наступному.

По-перше, підприємства водного господарства фактично не займаються виробничою діяльністю. У зв'язку з цим, вони не створюють продукцію, а лише надають послуги з водопостачання та водовідведення. Тому такі суб'єкти підприємництва не потребують резервування коштів для фінансування запасів готової продукції.

По-друге, для підприємств водогосподарського комплексу вода є одним із основних природних компонентів, який не створюється людьми, а використовується як природне явище. Тому підприємства водного господарства надають послуги з доставки води і не витрачають коштів на її виробництво. Проте частка фінансових ресурсів таких підприємств витрачається на доведення води до такого стану, щоб вона задовольняла потреби населення та суб'єктів господа-

рювання за якісними показниками.

По-третє, при наданні послуг з водопостачання та водовідведення підприємства водного господарства практично не використовують сировину і основні матеріали, тобто не має потреби у створенні виробничих запасів. У таких підприємствах немає незавершеного виробництва, а тому немає потреби вкладати оборотні кошти у формування його запасів.

По-четверте, загальна потреба в оборотних коштах для підприємств водогосподарської діяльності складають незначну частку – 5-7%, у той час як на підприємствах промисловості чи сільського господарства цей показник перевищує 25%.

По-п'яте, підприємства водогосподарського комплексу реалізують свої послуги самостійно, без допомоги посередників. Проте оплата цих послуг здійснюється після їх споживання, а в деяких випадках час сплати за послуги з водопостачання та водовідведення розтягується на кілька місяців, а інколи і років. Усе це зумовлює те, що в складі оборотних активів найбільшу частку займає дебіторська заборгованість.

По-шосте, при формуванні джерел утворення оборотних активів підприємств водогосподарського комплексу можливо виділити три групи фінансових ресурсів: а) власні – створюються за рахунок асигнувань з місцевого бюджету та отриманого прибутку від фінансово-господарської діяльності; б) прирівняних до власних – створюються за рахунок стійких пасивів; в) запозичених – формуються за рахунок коштів фінансових установ, зокрема банківських позик, облігаційних позик, фінансової оренди (лізингу).

По-сьоме, підприємства водогосподарського комплексу до останнього часу були у власності держави (муніципальної власності), а також займали у своєму виді економічної діяльності монопольне становище. Тому фінансово-господарська діяльність підприємств водогосподарського комплексу постійно знаходилась під контролем органів місцевої влади, які визначали нормативи оплати з водопостачання та водовідведення для населення та юридичних осіб. Крім того, у зв'язку з великою значимістю підприємств водогосподарського комплексу нормативи з оплати послуг з водопостачання та водовідведення ніколи повністю не покривали витрати підприємств водного господарства, а тому для покриття збитків вони одержували додатків асигнування з місцевого бюджету.

По-восьме, у зв'язку з тим, що вода є одним із важливіших умов життя людини і відключення води розглядається як виключна міра впливу на безвідповідальних її споживачів, в країні складалась система, за якої частка населення не своєчасно сплачує надані послуги з водопостачання та водовідведення. Внаслідок цього у підприємств водного господарства виникає значна дебіторська заборгованість, що суттєво впливає на їх фінансові можливості здійснювати операційну й інвестиційну діяльність.

Підприємства водогосподарського комплексу відрізняються від інших суб'єктів господарювання також системою організації формування та використання фінансових ресурсів. Особливості тут полягають у наступному.

По-перше, на організацію формування та використання фінансових ресурсів великий вплив здійснюють форми власності та господарювання. У більшості випадків підприємства водного господарства за своєю власністю відносяться до муніципальної власності, а за формою господарювання – муніципальні підприємства. У зв'язку з цим формування первісного власного капіталу здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів.

По-друге, фінансові ресурси для здійснення операційної та інвестиційної діяльності на чинних підприємствах водного господарства створюються за рахунок асигнувань з місцевого бюджету, а також за рахунок надання послуг з водопостачання та водовідведення. Невелика частка фінансових ресурсів таких підприємств утворюється за рахунок коштів банків та інших фінансових установ. У загальному фонді фінансових ресурсів частка коштів, що отримують підприємства водогосподарського комплексу з надання послуг з водопостачання та водовідведення становить від 70 до 85%, а частка асигнувань з місцевого бюджету складає 10-15%. Позикові кошти фінансових установ займають у загальному фонді незначну частку 3-5%.

По-третє, підприємствам водогосподарського комплексу постійно не вистачає коштів для здійснен-

ня інвестиційної діяльності. В наслідок чого матеріально-технічна база підприємств водного господарства не відповідає сучасним потребам. Водні комунікації в більшості випадків застарілі, а тому значна частина водних ресурсів втрачається при доставці до споживачів.

Особливості організації формування й використання фінансових ресурсів підприємств водогосподарського комплексу суттєво впливають на фінансовий механізм діяльності таких підприємств.

Аналіз діючого фінансового механізму підприємств водного господарства країни дає підстави стверджувати, що йому притаманні такі недоліки:

- 1) із значної кількості фінансових методів, які можливо використовувати для функціонування фінансів підприємств водогосподарського комплексу в умовах ринкової економіки, на практиці знайшли своє застосування лише три-чотири метода, зокрема самофінансування, бюджетне фінансування, банківське короткострокової кредитування та фондоутворення. В наслідок чого підприємства водного господарства не мають достатності фінансових ресурсів для здійснення операційної та інвестиційної діяльності;
- 2) на практиці більшість підприємств водогосподарського комплексу не можуть використовувати основні фінансові важелі, які б суттєво вплинули на фінансові можливості економічного розвитку водогосподарського комплексу. Це пов'язано з тим, що у своїй практичній фінансовій роботі підприємства водогосподарського комплексу виключно залежать від рішень місцевої влади, яка контролює фактично тих чи інших фінансових інструментів і фінансових важелів, що не дозволяє таким підприємствам забезпечувати формування своїх коштів за рахунок надання послуг, тобто підприємства водного господарства не можуть встановити самостійно тарифи, зменшити собівартість, використовувати оренду тощо;
- 3) нормативна база функціонування підприємств водогосподарського комплексу в значній мірі застаріла. Вона не відповідає сучасним вимогам розвитку економіки. Звідси підприємства водогосподарського комплексу не можуть ефективно формувати і використовувати кошти, що отримують від надання послуг з водопостачання та водовідведення.

На основі здійсненого дослідження вважаємо, що фінансовий механізм підприємств водогосподарського комплексу повинен включати наступні елементи:

- 1) систему фінансових відносин, що обумовлює функціонування підприємств водогосподарського комплексу;
- 2) принципи та функції, які полягають в основі фінансів підприємств водогосподарського комплексу, визначають напрями розвитку і фактичні можливості суб'єктів господарювання;
- 3) мету та завдання щодо розвитку фінансів водогосподарського комплексу;
- 4) сукупність фінансових методів, що забезпечують реалізацію принципів, функцій та завдань щодо розвитку фінансів водогосподарського комплексу;
- 5) сукупність фінансових важелів, які притаманні фінансам підприємств водогосподарського комплексу;
- 6) сукупність фінансових інструментів, що дозволяють практично реалізувати фінансові методи й важелі в фінансовій діяльності підприємств водогосподарського комплексу;
- 7) систему нормативного забезпечення, яка дає змогу в практичній роботі підприємств водогосподарського комплексу здійснювати нормальний процес формування та використання фінансових коштів для задоволення потреб споживачів, а також самостійного розвитку;
- 8) систему правового забезпечення, що дає змогу організовувати фінансову діяльність підприємств водогосподарського комплексу на базі відповідних законів та правових норм;
- 9) систему інформаційного забезпечення, що дає змогу ефективно використовувати всі інші елементи фінансового механізму підприємств водогосподарського комплексу.

Наведена сукупність елементів фінансового механізму дозволяє більш ґрунтовно в теоретичному й практичному плані здійснювати фінансову діяльність підприємств водогосподарського комплексу. Водночас визначенні елементи фінансового механізму складають основну методичну базу, яка повинна використовуватися на підприємствах водогосподарського комплексу, щоб забезпечити реальні можливості здійснення економічного розвитку суб'єктів господарювання в сфері водопостачання та водовідведення.

Необхідно вказати, що впровадження в фінансову практику названих елементів фінансового механізму можливо в тому разі, коли у водогосподарському комплексі почнуться суттєві економічні зміни, в основі яких повинні буду покладені ринкові методи господарювання.

Монополізм підприємств водогосподарського комплексу та державна власність, а також недосконала правова база не дають змогу ефективно розвиватися підприємства водного господарства.

Досвід зарубіжних країн з розвинутою економіку дає змогу стверджувати, що підприємства водного господарства можуть бути прибутковими, їх фінансово-економічні показники дозволяють виставляти цінні папери суб'єктів підприємництва водного господарства на торги відкритого фондового ринку, де вини мають значний попит з боку різних інвесторів, зокрема населення. Але щоб забезпечити такий рівень розвитку вітчизняних підприємств водогосподарського комплексу необхідно здійснити суттєві зміни в їх господарській діяльності, забезпечити ринкову трансформацію шляхом перетворення підприємств водогосподарського комплексу із державних підприємств у відкриті акціонерні товариства (ВАТ).

На нашу думку, так як підприємства водогосподарського комплексу, перш за все, забезпечують нормальну життєдіяльність населення окремих міст і селищ, то основними акціонерами-власниками відкритих акціонерних товариств з водного господарства повинно стати населення того міста чи селища, де буде функціонувати таке товариство. Такий підхід дасть змогу підвищити рівень зацікавленості населення в розвитку підприємств водогосподарського комплексу, збільшить обсяги сплати за наданні послуги з водопостачання та водовідведення.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень можливо сформулювати наступні висновки:

по-перше, фінансам підприємств водного господарства притаманні сім груп фінансових відносин, які складають основу їх економічної природи;

по-друге, фінансам підприємств водогосподарського комплексу притаманні вісім особливостей, які відрізняють їх від фінансів інших суб'єктів підприємництва;

по-третє, організація фінансів підприємств водного господарства має три найбільш значимих особливостей, які визначають необхідність вдосконалення фінансового механізму;

по-четверте, запропоновані основні елементи фінансового механізму підприємств водного господарства, які дозволяють більш ефективно організовувати фінансову діяльність суб'єктів підприємництва;

по-п'яте, запропоновано використовувати досвід економічно розвинених країн щодо організації ВАТ у водогосподарському комплексі, де основними акціонерами повинні стати мешканці даної території (міста, селища).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авакян А.Б. Водные проблемы: Мифы и реальность. – М.: Знания, 1998. – 45 с.
2. Бодюк А. Макропроблеми у використанні водних ресурсів та фінансування їх відтворення. // Водне господарство України. – 2002. – №5-6. – С. 49-52.
3. Водне господарство України: сучасний стан та перспективи розвитку / С.І. Дорогунцов, М.А. Хвесик, І.Л. Головинський та ін.; РВПС України НАНУ.– К., 2002. – 398 с.
4. Голян В.А. Механізм раціоналізації водокористування в Україні // Економіка та держава. – 2007. – №11. – С. 40.